

Defne Bitkisinin Hatay İli Ekonomisindeki Yeri ve Önemi

Arif SEMERCİ^{1*} Ahmet Duran ÇELİK¹

¹Mustafa Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü Serinyol, Antakya, Hatay

*Sorumlu yazar: arifsemerci69@gmail.com

Geliş tarihi: 13.04.2017, Yayına kabul tarihi: 15.11.2017

Özet: Günümüzde Odun Dışı Orman Ürünleri ekonomik ve kültürel açıdan giderek daha fazla önem kazanmaya başlamıştır. İkinci ürün olarak değerlendirilen ve tıbbi – aromatik bitkiler grubunda yer alan defne bitkisi genelde Türkiye özelinde ise Hatay İli için özel önem arz etmektedir. Dünya defne yaprağı talebinin %90'a yakın kısmını karşılayan Türkiye bu üründe en önemli tedarikçi ülke konumundadır. Kullanım alanı oldukça yaygın olan defne, Türkiye tıbbi ve aromatik bitkiler dış satım değerinin yaklaşık %24'ünü oluşturmaktadır. Türkiye'nin defne yaprağı üretimi 20.000 tonu aşarak 2015 yılında bir önceki yıla oranla %39, defne yaprağı geliri ise %77 oranında artış göstermiş, üretilen miktarın %59'u ise dış satıma konu olmuştur. Hatay İli'nin hem tarihsel ve kültürel geçmişinde hem de ekonomik hayatında özel bir yere sahip olan defne, il orman yüz ölçümünün %40'lık bir kısmını oluşturmaktadır. İlde yaklaşık 7.500 kişiye iş imkânı sağlayan sektörün il ekonomisine katkısı yaklaşık 40 milyon TL'dir. Bu çalışmada Türkiye genelinde ve Hatay İli özelinde defne bitkisinin önemli farklı yaklaşımlarla ortaya konulmuştur. Çalışma sonunda defne yaprağı toplama, işleme ve pazarlama bağlamında tespit edilen sorunların çözümüne yönelik olarak; defne yaprağı, defne tohumu ve diğer defne ürünlerinin üretim miktarı yanında kalite düzeyinin artırılması ve sürdürülebilir bir yapıya sahip olunabilmesi için önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Defne yaprağı, Hatay, Türkiye

The Place and Importance of the Bay Laurel Plant in the Economy of the Hatay Province

Abstract: Nowadays, non-wood forest products have become more important in terms of economy and culture. As an after crop, bay trees are one of the important medicinal and aromatic plants in Turkey and the city of Hatay. Turkey meets around 90% of the bay leaf demand in the world, and bay has a 24% value share in the exportation total of medicinal aromatic plants. Comparing to 2014, Turkey's bay leaf production increased 39% and reached up to 20.000 tons in 2015. Income increased by 77%, and 59% of bay leaf production was exported. Historically and culturally, bay trees have an important place in the city of Hatay. Bay laurel trees make up 40% of the forest area in Hatay. Also, the bay leaf sector provides employment opportunities for 7.500 people, and contributes around 40 million TL to the city economy. In this study, the importance of the bay tree was examined with different approaches in terms of Turkey, and specifically the city of Hatay. In the end of the study, problems in bay leaf production were defined in terms of collecting, processing, and marketing. Solutions were offered about these problems.

Key words: Bay leaf, Hatay, Turkey.

Giriş

Orman ekosistemlerinden yararlanma odun hammaddesi elde etmek ile sınırlı değildir; bu, yararlanmanın sadece bir boyutudur. Odun Dışı Orman Ürünleri (ODOÜ) terimi, ekolojik veya biyolojik açıdan olduğu kadar, ekonomik ve kültürel açıdan da önem kazanmaktadır. ODOÜ

orman içi ve açıklıklarında, dolayısıyla orman ekosistemlerinde yetişen, ticari ve ticari olmayan amaçlarla hasat edilen ya da toplanan, ağaççık, çalı ve her türlü bitki ve bunların parçalarıdır. Bu ürünler aynı zamanda “ikincil ürünler”, “özel orman ürünleri”, “geleneksel olmayan ürünler”

olarak da adlandırılmaktadır (Leakey et al., 1996).

Orman Genel Müdürlüğü'nün (OGM) 08.05.2013 tarih ve 297 sayılı "Odun Dışı Orman Ürünlerinin Envanter ve Planlaması İle Üretim ve Satış Esasları Tebliği"nin 4. maddesi (a) fıkrasında ODOÜ "Ormanlardan elde edilen odun dışındaki tüm bitkisel ve hayvansal ürünler ile mantarları ifade eder. Endüstriyel odun üretimi esnasında açığa çıkan ağaç kabukları, kozalaklar, çalılar, yongalar, kökler ile mantarlar, orman humusu ve örtüsü de aynı grupta yer almaktadır." şeklinde ifade edilmiştir (Anonim, 2013). Tıbbi ve aromatik bitkiler grubunda yer alan defne bitkisi ODOÜ kapsamında değerlendirilen ürünlerden biri olup, kullanım alanının genişliği, üretici geliri, işleme sanayi ve dış satım açısından Türkiye'de önemli bir konuma sahiptir.

1990'lı yıllardan sonra defne yaprağı ve ürünlerinin de yer aldığı tıbbi ve aromatik bitkilerin yeni kullanım alanlarının ortaya çıkması, doğal ürünlere olan ilginin artması bu bitkilerin kullanım hacmini her geçen gün arttırmıştır (Bayram ve ark., 2010). 2000 yılında 60 milyar ABD\$ olan bitkisel takviyeler ürün pazarı, 2008 yılında 93 milyar dolara yükselmiştir. Bu pazarın 2015 yılında 103 milyar ABD\$, 2017 yılında ise 107 milyar ABD\$ düzeyine yükseleceği öngörülmektedir (Anonim, 2015a). Her yıl toplam dünya ticaretinde yer alan yabani ve üretim kaynaklı elde edilen uçucu yağların değeri ise 1 milyar ABD\$ civarındadır (Sharrock ve ark., 2014). Türkiye'nin tıbbi ve aromatik bitkiler dış satımında defne yaprağı ve ürünleri önemli bir yer tutmaktadır.

Defnegiller (Laureaceae) familyasının 40 cinsinden biri olan *Laurus* cinsinin önemli bir türü olan Akdeniz defnesi (*Laurus nobilis* L.), Türkiye'de Ege, Akdeniz ve Karadeniz Bölgelerinin sahil kesimlerinde doğal olarak yetişir. Defne yaprağı Türkiye'nin önemli döviz kaynaklarından biri olup, defne yaprağı ve yağı olarak iki ayrı gümrük tarife pozisyonu altında dış ticareti yapılmaktadır (Alma 2011).

Defne yapraklarının bileşiminde uçucu yağ (%1-4), tanen ve acı maddeler bulunur. Uçucu yağın bulunma oranı yetiştirme

yöresine göre değişir ve bileşiminde % 35-50 oranında sineol vardır. Defnenin yaprak ve meyveleri, içerdiği etkiler nedeniyle tıbbi amaçlarla kullanılır (Karaoğul ve ark., 2012). Defne yaprakları kuru meyvelerin ambalajlanmasında, balık ve konservede, kuru halde et yemeklerinde ve toz halde baharat olarak kullanılmaktadır. Defnenin parfümeri, sabun, gıda, ilaç ve cila ile kimya sanayiinde geniş bir kullanımı bulunmaktadır (Konukçu, 2001).

Türkiye'de tıbbi aromatik bitkiler genelinde ve defne özelinde yapılmış sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalar genel olarak; defne üreticilerinin problemleri, defne yaprağı dış satımı yapan işletme ve firmaların sorunları, defne yaprağının ve defne ürünlerinin Türkiye ve Hatay İli ekonomisinde ve dış ticaretindeki yeri ve öneminin ortaya konulması üzerinde yoğunlaşmaktadır. Defne bitkisinin ekonomik öneminin ortaya konulmasıyla ilgili çalışmalar ise sınırlı sayıdadır. Bu bölümde Türkiye'de defne bitkisinin ekonomik boyutunu ortaya çıkaran çalışmalardan bir kısmına özet olarak yer verilmiştir.

Şafak ve Okan (2004) odun dışı orman ürünleri üzerine yapmış oldukları çalışmada ODOÜ'nün Türkiye için önemi ve kırsal kalkınmaya katkısı, defne, kekik ve çamfıstığının üretimi ve dış ticareti incelenmiş, pazarlama karmasını oluşturan faktörler hem orman hem de özel mülkiyetteki araziler açısından ayrı ayrı incelenmiştir.

Bilgin ve ark. (2005) tarafından yürütülen bir çalışmada Ege Bölgesi'nde (İzmir, Balıkesir ve Muğla Orman Bölge Müdürlükleri dahilinde) defne (*Laurus nobilis* L.) üreticilerinin sosyo-ekonomik özellikleri incelenmiş, orman kaynaklarından sürdürülebilir faydalanma ve katılımcılık ilkeleri doğrultusunda beklentilerini araştırmak amacıyla üretim yapılan köylerde defne kültür işletmeciliğinin yaygınlaştırılması üzerinde durulmuştur. Bu amaçla araştırma kapsamında 28 köyde köy muhtarlarıyla birlikte toplam 104 defne üreticisinden veriler derlenmiştir. Araştırma sonunda, üreticilerin defne işletmeciliği konusunda önemli bilgi eksikliklerinin bulunduğu ve

doğal defne üretim alanlarında tahribatın devam ettiği, defne yaprağının çoğunlukla yerel alıcılar kanalıyla araçlara teslim edildiği, kooperatif alımının sınırlı olduğu, yörelerde defne toplayıcılığına daha ziyade ek gelir kaynağı olarak bakıldığı ve henüz bir üretim modeli olarak görülmediği tespitinde bulunulmuştur. Bununla birlikte araştırma yapılan köylerde defne üretiminin geliri en düşük kesimlerce yapıldığı ve üreticilerin büyük çoğunluğunun ise defne kültür işletmeciliğine sıcak baktığı sonucuna varılmıştır.

Demircioğlu ve ark. (2007) Ankara İli'nde kadınların baharat kullanım alışkanlıklarını belirlemek amacıyla 662 kadın üzerinde yapmış oldukları araştırmada anket uygulananların %39,6'sının defne yaprağını kullandığını tespit etmişlerdir. Araştırmada defne yaprağının kullanım amaçları sırasıyla: lezzet artırmak (%55,6), kokuyu güzelleştirmek (%43,1), görünüşü güzelleştirmek (%10,9), iştah açıcı hale getirmek (%10,9), bitkisel tedavi (%5,6) ve antimikrobik etki %12,1 olarak tespit edilmiştir.

Karik ve Öztürk (2009) Türkiye'nin dış ticaretinde tıbbi ve aromatik bitkilerin yeri ve önemini vurguladıkları çalışmada, ülke ihracatında kekik, defne yaprağı ve kimyonun, ithalatta ise kekik, adaçayı, çörekotu, keçiboynuzu ve ihlamur ön sıralarda yer aldığı sonucuna varmışlardır. Yürütülen çalışma sayısal verilerle desteklenmiştir.

Polat ve ark. (2009) yılında yapmış oldukları araştırmada; kalite ve kantite yönünden en uygun defne yaprak verimini sağlayan yaprak işletme şeklini, defnede kaç yılda bir sürgün kesimi yapılmasının uygun olacağını ve bu uygulamaların ekonomik yönünü belirlemeyi amaçlamışlardır. Deneme, üç farklı yaprak işletme şeklinin (baltalık, tetar, kombine) ve üç farklı kesim periyodunun (her yıl, iki yılda bir, üç yılda bir) uygulandığı 108 adet parselde tesadüf parselleri deneme desenine göre oluşturulmuştur. Araştırma sonucunda defne sahalarının kombine yaprak işletme şekli ile iki yılda bir kesim periyoduyla işletilmesi önerilmiştir.

Altunel (2012) tarafından Ege Bölgesi'nde önemli ihracat değerlerine sahip

olan kekik, defne ve çam fıstığının üretimi ve ticaretini yapan işletmeler üzerinde yürütülen araştırmada ormandan üretim yapan köylünün üretiminin tapulu arazilerinde üretim yapana göre daha düşük olduğu, bu kişilerin ürünlerini aracı ve tüccara satmakla birlikte ODOÜ'nden elde edilen gelirlerinin düşük olmasından dolayı aynı zamanda tarımsal üretimde buldukları sonucuna varılmıştır.

Durgun ve ark. (2014) tarafından Hatay İlinde yürütülen çalışmada defne yaprağı toplayıcılarının çalışma koşulları ve meydana gelen iş kazaları incelenmiştir. Çalışma kapsamında 32 adet anket uygulanmıştır. Anket sonuçlarına göre defne toplayıcılarının %53'ü tarım ve hayvan besiciliğinden geri kalan kısmı ise diğer işlerden ek gelire sahip olduğu görülmüştür. Yürütülen çalışmada; işçiler arasında %34,5'i istekli olarak, %51,7'si zamanla alışarak ve %13,8'i hiç istekli olmadıkları ortaya çıkmıştır. Çalışmada anket uygulanan toplayıcıların hiçbirine iş ya da ilkyardım eğitimi verilmediği saptanmıştır. Ayrıca bu işte çalışan toplayıcıların iş elbisesi kullanmadıkları ve çalışanların yarısının uygun teçhizat bulundurmadıkları görülmüştür. Çalışma sonucunda alerjik rahatsızlıkların çalışma süresine bağlı olarak 20 yıldan fazla çalışanlarda daha sık görüldüğü ortaya çıkmıştır.

Gül ve Çelik (2016) tarafından yapılan çalışmada genelde Türkiye özelinde ise Hatay İlinde defnenin de yer aldığı tıbbi ve aromatik bitki yetiştiriciliği ve dış ticareti üzerinde durulmuştur. Çalışma sonucunda Hatay ilinde, tıbbi ve aromatik bitki sektörünün temel sorunları; doğadan bilinçsizce toplanmak sureti ile elde edilmeleri, kültüre alınamamaları, toplanan bitkilerin işlenmesi konusunda görülen teknik bilgi eksikliği ve pazarlama organizasyonlarının yetersizliği olarak tespit edilmiştir.

Bu çalışmada tıbbi ve aromatik bitkiler arasında yer alan defne yaprağı ve ürünlerinin genelde Türkiye, özelde ise Hatay İli ekonomisindeki yeri ve önemi ortaya konulmuştur. Çalışmada Türkiye'nin tıbbi ve aromatik bitkiler dış ticaretinde defne yaprağı ve ürünlerin miktar ve parasal büyüklükleri son yıllara ait verilerle

desteklenmiştir. Çalışma kapsamında Türkiye'nin defne yaprağı üretiminde Hatay İlinin payı ortaya konulmuştur. Türkiye'de ve Hatay İlinde defne ağacına yönelik üretim alanlarının artırılması için hazırlanan defne eylem planı ve Hatay İlindeki gelişim seyri ve ıslah çalışmalarına yönelik yürütülen çalışmalara yer verilmiştir. Bununla birlikte çalışmada defnenin Hatay İli ekonomisindeki yeri ve önemi çeşitli göstergelerle ortaya konulmuştur. Çalışma sonunda Hatay İlinde defne üretiminin artırılmasına yönelik çözüm önerilerine yer verilmiştir.

Materyal ve Metot

Çalışmanın materyalini Orman Genel Müdürlüğü ve Antakya Orman İşletme Müdürlüğü verileri oluşturmaktadır. Çalışmada defne üretiminin geliştirilmesine yönelik olarak hazırlanan "Hatay İli Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Eylem Planı", "Defne Eylem Planı (2016-2020)" başta olmak üzere konu ile ilgili çeşitli kurum ve kuruluşların raporlarından geniş ölçüde yararlanılmıştır. Hatay İli'ne ait veriler ise Antakya Orman İşletme Müdürlüğü'nden elde edilmiştir. Konu kapsamında GTHB Hatay İl Müdürlüğü, Hatay Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Derneği ve Antakya Orman İşletme Müdürlüğü ile görüşmelerde bulunulmuştur.

Çalışmanın hazırlanmasında son yıllara ait verilerin kullanılmasına özen gösterilmiştir. Çalışma kapsamında elde

dilen veriler çizelgeler ve grafikler haline getirilerek yorumlanmıştır.

Araştırma Bulguları

Defne Yaprığının Türkiye Dış Ticaretindeki Yeri ve Önemi

Tıbbi ve aromatik bitkiler olarak tanımlanan bitkiler ve kullanım şekilleri ülkelere hatta yörelere göre değişiklik gösterebilen, yüzyıllar öncesinden günümüze kadar gelişip değişerek olgunlaşmış bir gelenek ve kültür birikimidir (Sağlam ve Yaver, 2011). Bitki örtüsünün zenginliğine bağlı olarak doğadan toplanan ve kültürü yapılan tıbbi ve aromatik bitkiler büyük bir ekonomik potansiyele sahiptir. Türkiye'de tıbbi ve aromatik bitkiler ağırlıklı olarak Ege, Marmara, Akdeniz, Doğu Karadeniz ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinden toplanmaktadır. Toplanan bitkilerin başında genellikle defne, adaçayı, biberiye, kuşburnu ve ıhlamur gelmektedir (Sağlam ve ark., 2015).

Doğadan toplama yöntemiyle üretilen defnenin kurutulan yaprakları, dallarından ve yabancı maddelerden arındırıldıktan sonra yaklaşık 60 ülkeye ihraç edilmektedir. Defne yaprağında toplam dünya pazar payının yaklaşık % 90'ı Türkiye'ye aittir (Anonim, 2008). Türkiye'nin defne yaprağı ihracatında yer alan ilk dört ülke Vietnam, Polonya, Almanya ve ABD'dir (Karik ve Öztürk, 2009). Türkiye'nin tıbbi ve aromatik bitkiler dış ticareti ve defne yaprağının dış ticaretteki payı Çizelge 1'de verilmiştir.

Çizelge 1. Türkiye'nin tıbbi ve aromatik bitkiler ihracatı (Sağlam ve ark., 2015)

Table 1. Turkey's export values of medicinal and aromatic plants

Bitki Adı (Plant Name)	2013				2014			
	Miktar (Quantity) (ton)	Payı (Share) (%)	Değer (Value) (000 ABD\$)	Payı (Share) (%)	Miktar (Quantity) (ton)	Payı (Share) (%)	Değer (Value) (000 ABD\$)	Payı (Share) (%)
Kekik (<i>Thyme</i>)	14.813	33,82	56.324	39,91	15.583	34,36	60.050	39,54
Defne Yaprığı (<i>Bay Laurel Leaf</i>)	10.690	24,40	32.268	22,87	12.270	27,05	35.799	23,56
Kimyon (<i>Cumin</i>)	7.941	18,13	20.574	14,58	6.011	13,25	15.398	10,14
Diğerleri (<i>Others</i>)	10.360	23,65	31.955	22,64	11.494	25,34	40.637	26,76
Toplam (<i>Total</i>)	43.804	100,00	141.121	100,00	45.358	100,00	151.884	100,00

Çizelge 1 incelendiğinde 2014 yılında Türkiye'nin tıbbi aromatik bitkilerin ihracatından yaklaşık 150 milyon ABD\$ gelir elde ettiği anlaşılmaktadır. Bu ürünlere Türkiye'nin en önemli ihracat ürünleri olan haşhaş, kebere ve çay gibi bitkiler dahil değildir. Haşhaşın hem tohumu hem de alkaloidleri önemli ihracat ürünleri arasında yer almaktadır. Tohum satışından 50-60 milyon ABD\$, alkaloid satışından da 40-45 milyon ABD\$ gelir elde edilmektedir. Kebere ihracatı yıllara göre 10-15 milyon ABD\$ arasında değişiklik göstermektedir. Türkiye kekik, defne, kebere, kimyon gibi bitkilerde önemli tedarikçi ülkelerden biridir. 2014 yılında Türkiye'nin en büyük geliri 60 milyon ABD\$ ile kekik ve 36 milyon ABD\$ ile defne bitkisinden elde etmektedir (Sağlam ve ark, 2015). Defne yaprağı ihracatının yapıldığı ülkeler ve ihracat miktarlarındaki payları şöyledir: Vietnam (%59,21), Brezilya (%4,31),

Polonya (%4,27), ABD (%4,01), Singapur'a (%3,41), Japonya (%2,04), Almanya (%1,72), Filipinler (%1,63), Güney Afrika (%1,59) ve Mali'nin (%1,55), diğer ülkeler ise (%16,27) (Kurt ve ark., 2016).

Türkiye Defne Yaprığı Miktarı ve Envanter Alanı Bilgileri

Orman ve Su İşleri Bakanlığı Orman Genel Müdürlüğü'nün yapmış olduğu çalışmada Türkiye'nin 2015 yılı defne envanter miktarı 310.012 ton, envanter alanı ise 134.841 ha olarak tespit edilmiştir (Çizelge 2).

Çizelge 2 incelendiğinde Orman Genel Müdürlüğü'nün verilerine göre 2015 yılında bir önceki yıla oranla defne yaprağı üretimi %38,88, defne yaprağı geliri ise %76,59 oranında artış göstermiştir. İhracat miktarında ise önemli bir değişiklik gözlenmemiştir.

Çizelge 2. Türkiye'nin defne yaprağı üretimi ve dış ticareti

Table 2. Turkey's bay laurel leaf production and foreign trade values

Kriterler	2014 Yılı	2015 Yılı
Defne yaprağı üretimi (ton) <i>Bay Laurel leaf production (ton)</i>	15.578	21.634
Defne yaprağı gelir miktarı (TL) <i>Bay Laurel leaf income amount (TL)</i>	792.053	1.398.683
Defne yaprağı ihracatı (ton) <i>Bay Laurel leaf income amount (TL)</i>	12.255	12.741
Defne yaprağı ihracatı (ABD\$) <i>Bay Laurel leaf exports (US \$)</i>	35.762.159	35.889.541
Defne yaprağı ithalatı (ton) <i>Import of Bay Laurel leaf (ton)</i>	1.140	2.302
Defne yaprağı ithalatı (ABD\$) <i>Import of Bay Laurel leaf (US \$)</i>	1.769.828	3.338.258

Kaynak: Orman Genel Müdürlüğü. Defne Eylem Planı.s.23-27

Hatay İli'nde Defne Yaprığı Üretim Miktarı ve Envanter Alanı Bilgileri

Hatay İli'nin defne yaprağı üretimi ve Antakya Orman İşletme Müdürlüğü'nün defne yaprağından elde etmiş olduğu gelir ile Türkiye genelinden almış olduğu paylar

Çizelge 3'te verilmiştir. Çizelge 3 incelendiğinde Hatay İli'nde 2015 yılında defne yaprağı üretimi bir önceki yıla göre %63,36 ve 2016 yılında ise %113,20 oranında artış gösterdiği anlaşılmaktadır.

Çizelge 3. Hatay İlinde defne yaprağı üretimi ve envanter değeri
Table 3. Bay Laurel production of hatay province and inventory values

Kriterler (Criteria)	2014 Yılı	2015 Yılı	2016 Yılı
Türkiye defne yaprağı üretimi (ton) <i>Bay Laurel leaf production of Turkey (tonnes)</i>	15.578	21.634	-
Hatay İli defne yaprağı üretimi (ton) <i>Bay Laurel leaf production of Hatay Province (tonnes)</i>	947	1.547	2.019
İlin ülke genelindeki payı (%) <i>Share of province in country (%)</i>	6,08	7,15	-
Türkiye defne yaprağı gelir miktarı (TL) <i>Bay Laurel leaf income amount of Turkey(TL)</i>	792.053	1.398.683	
Hatay İli defne yaprağı gelir miktarı (TL) <i>Bay Laurel leaf income amount of Hatay Province (TL)</i>	47.332	93.791	141.419
İlin ülke genelindeki payı (%) <i>Share of province in country (%)</i>	17,85	6,71	-

Kaynak: Antakya Orman İşletme Müdürlüğü Kayıtları, 2017.

Antakya Orman İşletme Müdürlüğü'nün defne yaprağı gelir miktarı ise üretim miktarından daha fazla artış göstermiştir. Bu değerler Hatay İlinde defne yaprağı üretiminin ve gelirinin önemli derecede arttığı göstermektedir.

Hatay İli Ekonomisinde Defne Bitkisinin Önemi

Hatay İlinde defne bitkisi tıbbi ve aromatik bitkiler içerisinde üretim alanı, üretim miktarı, sanayisi ve ticareti yönünden ağırlıklı bir konuma sahiptir. İlde defne yaklaşık 1.500 km²'yi aşan bir alanda yayılış göstermektedir. Bu değer il orman yüzölçümünün (4.802 km²) %40'lık bir bölümünü oluşturmaktadır (Anonim, 2015b).

Hatay İli doğal alanlarında ve kültüre alınarak yetişen tıbbi ve aromatik bitkilerin işlenerek, ekonomiye kazandırılması aşamasında önemli adımlar atılmaktadır. Hatay İli defne yaprağı ve ürünlerinde Türkiye'nin önde gelen illerinden biridir. Yapılan bir çalışmada İl genelinde yıllık 5.000 ton yaş defne yaprağı, 1.400 ton kuru defne yaprağı üretiminin gerçekleştirildiği rapor edilmiştir (Anonim, 2012).

İsmi defne ile özdeşleşmiş, il merkezini oluşturan 2 ilçeden biri Defne olan Hatay

İlinde, defne ve defne bitkisi ürünleri sektörü; 7.500 kişinin istihdam edildiği, yıllık 4.500.000 TL işçilik geliri ve 40.000.000 TL toplam geliri ile önemli sektörlerden biri olarak kabul edilmektedir. Hatay'da defne tohumundan yılda yaklaşık 90-100 ton sabit yağ üretilmektedir. Kaynatarak geleneksel yöntemlerle elde edilen bu yağın ekonomik değeri ise yaklaşık 2.000.000 TL olup, yaklaşık 200 ton defne sabunu üretiminin hammaddesini oluşturmaktadır (Anonim, 2012).

Hatay İli'nde Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Sektörünün Genel Durumu

Hatay İli'nde defnenin de yoğun olarak yer aldığı tıbbi ve aromatik bitkiler sektöründe faaliyet gösteren 28 firma toplam 54 farklı faaliyet alanında çalışmakta olup, bu işletmelerde toplam 516 kişi istihdam etmektedir (Çizelge 4). 2012 yılında sektörün defne yaprağı üretimi 5.646 ton, defne sabunu üretimi ise 2.245 ton olarak gerçekleşmiştir. Sektörde çalışma yürüten firmaların toplam fiziki kullanım alanı 98.572 m²'dir. Sektör genelinde tesislerin fiziki büyüklüğünün %96'sı üretime yönelik alanlardan oluşmaktadır.

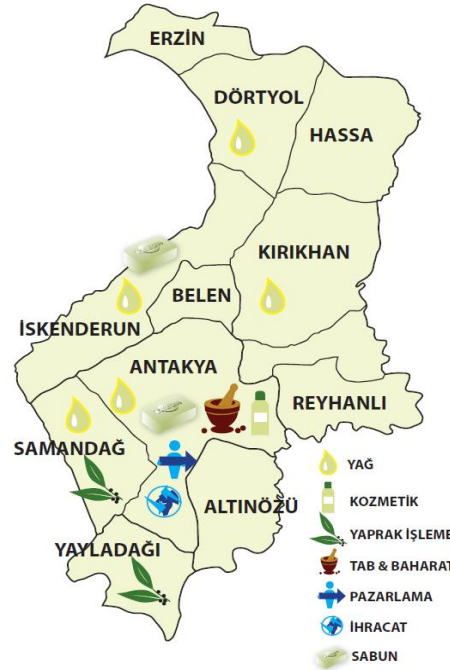
Çizelge 4. Hatay ilinde tıbbi ve aromatik bitkileri işleyen firmaların faaliyet alanları (Anonim, 2012)

Table 4. Distribution of firms that process medicinal and aromatic plants in Hatay province

Faaliyet Alanı (activity area)	Firma Sayısı (number of firms)	Payı (Share) (%)
Sabun üretimi (soap production)	18	33,33
Yağ üretimi (oil production)	7	12,96
Kozmetik (cosmetic)	5	9,26
İhracat (export)	5	9,26
Tıbbi Aromatik Bitki İşleme (processing of medical aromatic plants)	6	11,11
Yaprak işleme (leaf processing)	2	3,70
Pazarlama (marketing)	11	20,37
Toplam (Total)	54	100,00

Hatay İli'nde ihracat amaçlı faaliyet gösteren 2 firma bulunmaktadır. Sektör genelinde toptan pazarlama amacıyla yılda ortalama 123.000 kg sabit yağ, 8.900 kg uçucu yağ, 1.837.500 kg sabun, 275.000 kg

şampuan, 65.000 kg kozmetik ürünleri, 4.616.000 kg defne yaprağı ve 400.000 kg tıbbi aromatik bitki ve baharat olmak üzere toplam 9.457.250 kg mamul ve yarı mamul ürün üretilmiştir (Anonim, 2012).

Şekil 1. Hatay İlinde defne ve tıbbi aromatik bitkiler sektörünün ana faaliyet alanlarına göre ilçeler bazında kümelenmesi (Anonim, 2012)

Figure 1. Distribution of the districts in terms of activity fields in the Hatay province

Hatay İli'nde Defne Üretim Alanlarının Geliştirilmesine Yönelik Faaliyetler

Türkiye'de defne yaprağı üretiminin geliştirilmesine yönelik olarak yürütülen en kapsamlı çalışmaların başında Orman Genel Müdürlüğü tarafından yürütülen "Defne Eylem Planı" yer almaktadır. 2016-2020 dönemini içeren ve 4.000.000 TL'lik bir bütçeye sahip olan eylem planında yürütülmesi öngörülen faaliyetler ve belirtilen dönem için Türkiye ve Hatay İli hedef değerleri şöyledir:

1. Defne Alanlarında Transport İmkanlarının Artırılması (160 km/14 km),
2. Defne Tohumundan Faydalanılacak Alanların Envanteri ve Korunması (100 ha/25 ha),
3. Kaynak Yöneticileri ve Mahalli Toplayıcıların Eğitimi (5000 kişi/400 kişi)
4. İç Tüketimin Artırılmasına Yönelik Tanıtımlar (15 tanıtım/Hatay İlinde 2017 yılında bir adet)
5. Defne Alanlarının Rehabilitasyonu (1250 ha/48 ha) (Anonim, 2016).

Hatay İli ekonomisinde önemli bir yere sahip olan defnenin de aralarında yer aldığı tıbbi aromatik bitkilerin üretiminin geliştirilmesinde yönelik olarak GTHB Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü'nce 6-7 Ekim 2015 tarihlerinde "Hatay Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Çalıştayı" düzenlenmiştir.

MKÜ Ziraat Fakültesi'nce defne ıslahına yönelik çeşitli projeler yürütülmektedir. Bununla birlikte GTHB Hatay İl Müdürlüğü'nce "İtri ve Tıbbi Bitkilerin Üretiminin Geliştirilmesi Projesi" uygulanmaya başlanmıştır.

Hatay İlinde tespit edilen bazı tıbbi ve aromatik bitkileri tanıtmak amacıyla 2012 yılında Türkiye'nin ilk "Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Müzesi" açılmıştır. Müzede yer alan 280 tıbbi ve aromatik bitki ziyaretçilerin ilgisine sunulmuştur (Anonim, 2017).

GTHB, Kalkınma Bakanlığı ile Hatay Valiliği'nin destekleri ve Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı'nın (DOĞAKA) katkılarıyla "2014 Yılı Doğrudan Faaliyet Desteği Programı" kapsamında "Hatay İli Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Eylem Planı (2015-2019)" hazırlanmıştır (Anonim, 2015b).

Defne ürünleri için coğrafi işaretleme çalışmaları

2015 yılında "Hatay Defne Sabunu" coğrafi işaret tescili alınması için başvuruları yapılmış ve süreçleri devam etmektedir. Defne yağı için de başvuru yapılması öngörülmektedir (DAKA, 2016).

Defnenin de Yer Aldığı Özel Ağaçlandırma Çalışmaları ve Destekleme Sistemi

Orman Genel Müdürlüğü tarafından köy tüzel kişiliklerinin yapacakları özel ağaçlandırma çalışmalarına hibe kaynak sağlanmakta, diğer özel ve tüzel kişilere çok düşük (yıllık % 1,8) faizle kredi verilmektedir. Özel ağaçlandırma uygulamalarında gelir getirici tür ağaçlandırmalarına önem ve öncelik verilmektedir. Bu çerçevede 2015 yılı Ekim ayı sonuna kadar ülke genelinde 3.012 hektar alanda özel ağaçlandırma çalışmaları gerçekleştirilmiştir (Anonim, 2015c).

Sonuç

Tıbbi ve aromatik bitkiler grubunda yer alan defne bitkisi genelde Türkiye özelde ise Hatay İli için farklı bir önem arz etmektedir. Ülke tıbbi ve aromatik bitkiler dış satımının %24'e yakın bir kısmını oluşturan defne Hatay İli için de özel bir yere sahiptir. İl genelinde toplama, işleme ve ticareti bakımından defne bitkisi tıbbi ve aromatik bitkiler bakımından il ekonomisini ayakta tutan ürünlerin başında yer almaktadır.

Türkiye'de ve Hatay İli'nde defne yaprağını doğal yollardan toplayarak geçimini sağlayan üreticilerin eğitim seviyeleri düşük düzeydedir. Bu durum ildeki defne varlığına zarar vermekle birlikte sürdürülebilir tarım çerçevesinde uzun dönemde ilin defne alanlarında taribatların da başlayacağını bir göstergesidir. Uzun vadede defneden yararlanılması için toplayıcılara yönelik eğitim faaliyetlerine ciddiyle eğilmek gerekmektedir. Defne alanlarında tahribatın önlenmesi bakımından rehabilitasyon çalışmalarına daha yüksek düzeyde önem verilmelidir. Bu aşamada orman işletme müdürlüklerine önemli görevler düşmektedir.

İlde üretilen defne yaprağının yurt dışına pazarlaması diğer illerden gelen firmalar

kanalıyla olmaktadır. İl ekonomisinin defne yaprağından daha yüksek düzeyde yararlanabilmesi için ilde bu ürüne yönelik yurt dışı pazarlama ağının oluşturulması gerekmektedir. Defne yaprağının ve ürünlerinin kooperatif benzeri üretici örgütleri kanalıyla gerek ülke içinde ve gerekse ülke dışına pazarlama hizmetlerinin yürütülmesi bu alanda daha sağlıklı ve sürdürülebilir bir yapının oluşturulmasını sağlayacaktır.

Defne Eylem Planı'nda da belirtilmesine rağmen defne yaprağı toplayıcılarının iş ve ilk yardım eğitim düzeyinin artırılması ve toplama sırasında iş koşullarına uygun kıyafetlerin kullanılması konularında gerekli özenin gösterilmediği görülmektedir.

Araştırma enstitülerince nitelik ve nicel bakımından daha yüksek ve kaliteli defne yaprağı elde edilmesine yönelik olarak yürütülen araştırma sonuçları öncelikli olarak uygulamaya aktarılmalıdır. Bu amaçla araştırma enstitülerince yörelere göre belirlenen kalite ve kantite yönünden en uygun defne yaprak verimini sağlayan yaprak işletme şekli ve sürgün kesim sürelerine ait elde edilen araştırma sonuçları defne yaprağı toplama alanlarında uygulanmalı ve konu ile ilgili sorumlu kurumlarca da denetimleri yapılmalıdır.

Defne bitkisinin kültüre alınmasıyla ilgili olarak akademik düzeyde yürütülen faaliyetler umut vericidir. Kültürel anlamda defne üretiminin yaygınlaştırılması ve özel ağaçlandırma faaliyetleri kapsamında verilen destekler konusunda ilgili bölgelerde mutlaka bilgilendirme toplantıları yapılmalıdır.

Defne bitkisinden elde edilen ürünler belirli bir standardizasyona sahip olmalıdır. Lokal ya da yöresel taleplere uygun üretim yerine ülkesel ve küresel ölçekte talep edilen standartlara uygun defne yaprağı, defne sabunu ve diğer defne ürünlerinin üretimi özendirilmeli ve teşvik edilmelidir.

Kaynaklar

Alma, M.H. 2011. Usage of Microwave Technique for Producing Essential Oil from *Laurus nobilis* Leaves from Turkey. Türkiye'de Orman Tali Ürünleri ve Kullanım Yerleri Ders

Notları. Kahramanmaraş Sütçü İmam üniversitesi, Kahramanmaraş.

Altunel, T. 2012. Odun Dışı Orman Ürünlerinin Toplayıcı/Üretici Açısından Sosyoekonomik Önemi. Istanbul University. Journal of the Faculty of Forestry. 62(1):85-99.

Anonim, 2008. Defne (*Laurus nobilis* L.). Çevre ve Orman Bakanlığı Ege Ormancılık Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü Yayınları. İzmir. ss.60.

Anonim, 2012. Hatay İli Defne, Tıbbi Ve Aromatik Bitkiler Sektörü Küçük Ve Orta Ölçekli Sanayi ve Ticaret İşletmeleri Envanteri. Hatay Valiliği Yayın No:13, Pozitif Matbaa, Hatay. ss.218.

Anonim, 2013. Orman Bakanlığı, Orman Genel Müdürlüğü, İşletme ve Pazarlama Dairesi Başkanlığı, Orman Tali Ürünlerinin Üretim ve Satış Esasları. Tebliğ No 297.Ankara. (erişim:https://www.ogm.gov.tr/Lists/Duyurular/Attachments/90/297_SAYILI_TEBL%C4%B0%C4%9E.pdf)

Anonim, 2015a. Türkiye Ziraat Mühendisliği VIII. Teknik Kongresi Bildiriler Kitabı-1, s.5, 12-15 Ocak 2015. Ankara.

Anonim, 2015b. Hatay İli Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Eylem Planı (2015-2019). Hatay.ss.106

Anonim, 2015c. Orman ve Su İşleri Bakanlığı. Faaliyet Raporu 2015 (Genişletilmiş Baskı), 194. Sayfa, Ankara. ss.239

Anonim, 2016. Defne Eylem Planı (2016-2020). TC. Orman ve Su İşleri Bak., Orman Genel Müd. Ankara. ss.40

Anonim, 2017. Hatay Valiliği. Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Müzesi. (erişim: <http://www.hatay.gov.tr/tibbi-ve-aromatik-bitkiler-muzesi>)

Bayram, E., Kırıcı S., Tansı, S., Yılmaz, G., Arabacı, O., Kızıl, S. ve Telci, İ. 2010. Tıbbi Bitkilerin Üretimine Arttırılması Olanakları. VII. Türkiye Ziraat Mühendisliği Teknik Kongresi Bildiriler Kitabı-1,s. 453-484, 11-15 Ocak 2010, Ankara.

Bilgin, F., Şafak, İ. ve Kiracioğlu, Ö. 2005. Ege Bölgesinde Defne (*Laurus Nobilis* L.) Üreticiliğinin Sosyo-

- Ekonomik Önemi ve Üretici Profiline Belirlenmesi. T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı. Ege Ormancılık Araştırma Müdürlüğü Yayınları. Bakanlık Yayın No : 260. Müdürlük Yayın No : 37. (ODC:892).Teknik Bülten No: 28. İzmir. ss.39.
- DAKA, 2016. Doğaka Bülten, Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı (TR63), Nisan- 2016, Sayı:9. Hatay.
- Demircioğlu, Y. Yaman, M. ve Şimşek, I. 2007. Kadınların Baharat Kullanım Alışkanlıkları Üzerine Bir Araştırma. TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni. 6(3):161-168
- Durgun, M., Şahin, Y. ve Serin, H. 2014. Defne Yaprağı Toplayıcılarının Çalışma Koşulları ve İş Kazaları. II. Ulusal Akdeniz Orman ve Çevre Sempozyumu "Akdeniz Ormanlarının Geleceği: Sürdürülebilir Toplum ve Çevre". Bildiriler Kitabı s. 619-623, 22-24 Ekim 2014. Isparta.
- Gül, A. ve Çelik, A.D. 2016. Tıbbi ve Aromatik Bitki Yetiştiriciliği ve Dış Ticareti: Hatay İli Örneği. Mustafa Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 21(2):227-235
- Karaoğul, E., Ertaş, M., Altuntaş, E. ve Alma, M.H. 2012. Karadeniz ve Akdeniz Bölgesinde Yetişen Defne (*Laurus nobilis*)'nin Kimyasal İçeriği. KSÜ Mühendislik Bil. Der., Özel Sayı, 74-77.
- Karik, Ü. ve Öztürk, M. 2009. Türkiye Dış Ticaretinde Tıbbi ve Aromatik Bitkiler. Bahçe 38 (2): 21 – 31.
- Konukçu, M. 2001. Ormanlar ve Ormancılığımız. Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları, DPT Yayın No: 2630, Ankara. s.238.
- Kurt, R., Karayılmazlar, S., İmren, E. ve Çabuk, Y. 2016. Türkiye Ormancılık Sektöründe Odun Dışı Orman Ürünleri: İhracat Analizi. Bartın Orman Fakültesi Dergisi. 18(2): 158-167
- Leakey, R.B., Temu, A.B., Melynk, M. and Vantomme, P. 1996. Domestication and Commercialization of Non-Timber Forest Products. Non-Wood Forest Products Series 9, Rome. 92-5-103935-6.
- Polat, S., Gülbaba, A.G., Tüfekçi, S. ve Özkurt, A. 2009. Defne (*Laurus Nobilis* L.) Alanlarında En Uygun Yaprak İşletme Şekli Ve Maliyetlerinin Belirlenmesi (Tarsus Örneği). Çevre ve Orman Bakanlığı Yayın no: 391. DOA Yayın No: 56, Teknik Bülten No: 34. T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı Doğu Akdeniz Ormancılık Araştırma Enstitüsü, Tarsus, Türkiye. ss.55.
- Sağlam, C., ve Yaver, S., 2011. Trakya' da İlaç ve Gıda Olarak Tüketilen Bazı Bitkiler IX. Tarla Bitkileri Kongresi. Bildiriler Kitabı Cilt-2, s.1453-1456, 12-15 Eylül, Bursa.
- Sağlam, C., Özdemir, G. ve Çinkılıç, L. 2015. TR21 Trakya Bölgesi Tarımsal Üretiminde Yer Alabilecek Tıbbi – Aromatik Bitkiler ve Süs Bitkileri. Trakya Kalkınma Ajansı Yayınları. Tekirdağ. ss.85
- Sharrock, S., Oldfield, S. and Wilson, O., 2014. Plant Conservation Report 2014: A review of progress in implementation of the Global Strategy for Plant Conservation 2011-2020. Secretariat of the Convention on Biological Diversity, Montréal, Canada and Botanic Gardens Conservation International, Richmond, UK. Technical Series No. 81. ss.56.
- Şafak, İ. ve Okan, T. 2004. Kekik, Defne ve Çam Fıstığının Üretimi ve Pazarlaması. Doğu Akdeniz Ormancılık Araştırma Müdürlüğü. DOA Dergisi 10: 101-129.